

tușină.

Cuvântul (accentuat pe silaba a doua) însemnează lâna smulsă de pe piei, de la dubăleri (Zagra, I. Năsăud, com. I. Corbu). E dat, cu asterisc, de dl Pușcariu, în *Conv. lit.* XXXIX, 323, care-i dă și etimologia: *tonsio*, *-one n*, de unde derivă verbul *a tușină*. În Chestionarul lui Hasdeu e atestat și derivatul *tușinătură* „lâna mioarelor“ XVII. 228.

Constantin Lacea.

IV.

împopoțână — împopoțonă.

Însemnează „a se găti, a se îmbrăcă frumos, de sărbătoare“, apoi „a se împodobi peste măsură, în mod excesiv, excentric, împestrițat“; *Toate ghilosite, gătite împopoțonate* (Alecsandri, *Teatru* III ^{75/17}). *De departe mănăstirea Sf. Gheorghe se vedește prin turnul greoiu al porții și prin scânteierea ciudată, prin luciarea sticloasă a igrlelor nouă roșii-închis, cu dungi nesăbuite de albastru și de galben ceea ce, pentru o biserică e o împopoțonare.* (Iorga, *Bucovina* p. 19).

Cu aceste înțelesuri cuvântul se întrebuințează și supt forma *împopoțâ*, foarte des în vechiul Regat, aproape exclusiv în Moldova și Bucovina și tot așa și în Transilvania: *Fata bobii eră împopoțată și netezită pe cap de parc'o linsese vișei* (Creangă, *Povești*, 284). Acest *împopoțâ* pare a fi identic cu o altă formă: *împupăză* cu următoarele două înțelesuri derivate unul dintr'altul: 1°. „A face ceva peștiț ca pupăza, a împestriță“: *Să poate să ghiie timpul să nvețe copii de nepoți, de strănepoții noștri și alte limbi, da e pricina să n'o impupezeze cu cuvinte streine* (Jipescu, *Opincaru* 55). 2°. „A se găti [frumos] ca o pupăză“ se zice mai ales despre nevestele tinere care se gâtesc foarte curat, se împodobesc cu ștergare foarte curate și frumoase (Marian, *Ornitologia* II 178). Cu acest înțeles, și chiar cu înțelesul lui *împopoțâ* și *împopoțână*, există și forma *împupuțâ*, după o comunicare a d-lui I. Corbu, din Zagra, lângă Bistrița (Transilvania) și confirmată de d. N. Drăganu — alături de *împopuțâ*, comunicată de d. Sever Pop, originar din aceeași regiune.

Din cele ce preced reiese clar că la baza formelor acestora avem numele pasărei *pupăză* din lat. *ŭpŭpa*, din care avem în arom. *pupă*, megl. *pupcă* și în dacor. *pupă* + suf. alb -ză > *pupăză*

(S. Pușcariu, Wb. 1043 și Meyer-Lübke REW. 9076). Din *pupăză* s'a format verbul *împupăză* (ca *imăună* de la *păun* după fr. *se pavaner* „a se umflă în pene, a se fuduli“, sau ca *a se rățoi*, de la *rățoiu*, cu trecerea lui *z* în *ț* (poate, supt influența lui *cocoță**) și *împopuță* (cu trecerea lui *u* > *o* din cauza labialei), amândouă atestate, după cum am arătat mai sus. Din *împopuță* ușor se putea desvoltă forma *împopoță*.

În ce privește formele *împopoțână*, *împopoțonă*, trebuie să admitem o contaminare între *împopoță* și *împoponă* din care au rezultat formele de mai sus, mai ales că înțelesul lui *împoponă* este identic cu acela al lui *împopoță*: *Când ajunseră drept împoponă, aceasta ședeă împoponată și nepăsătoare pe scaunul ei strălucitor.* (Șezătoarea, IX 117).

arom. mărițascu.

Se găsește numai în Cod. Dim. și, după context, însemnează „a se înrăutăți (despre o boală sau o rană), a se agrava“: *Care are țivri plîgă, di caftă tra si o vindică, fuate tra și o disvâlțască dinintia yaturui; amă al'umtrea poate plîga si-s mărițască șă si-nyiadză șă aduțe moarte* „cine are vre-o rană și vrea să o vindece, poate să o desvelească dinaintea medicului, căci alt mintrelea poate rana să se înrăutățească și să invieze (adecă să ia proporții mai mari) și aduce moarte“^{37 b/17} (Jahresb. IV p. 212).

Cuvântul vine din lat. *malitia* (de la *malus*) care a trebuit să dea **măreață* (o formă pierdută, după cum mai târziu a dispărut din graiul vorbit și *mărițascu*), din care, cu ajutorul sufixului verbal *-ire*, s'a derivat verbul *mărețare* (la Aromânii din nord, la care sunetul *i* aproape lipsește: *mărețare*) — *mărițare* (cu *e* > *i* în poziție neaccentuată), din care apoi indic. pres. (conj. pres.) (*s-mărițascu*, (*s-*)*mărițăști*, (*s-*)*mărițască* (cu *ea* > *a* după *ț* din *t*, ca în *s-urățască* „să urățască“, față de *ea* după *ț* < *c* în *s-arățască* „să răcească“, *s-luțască* „să lucească“).

Acest derivat lipsește din celelalte limbi romanice. În schimb însă, el a trebuit să existe odată în latina balcanică, după cum se poate vedea aceasta din limba albaneză. În această limbă avem *mal* „Sehnsucht, Heimweh“ pe care G. Meyer (EWA 256) — din fap-

*[Influența lui *cocoță* e posibilă; mai probabil însă avem a face cu substituîrea lui *z* prin *ț* ca în atâtea alte cazuri, d. e. *hârlez* - *hârleț*, *golomoz-golomoț*, *pavăză* - *pavăță*, *șoacăz* - *șoacăț*, *căcărează* - *căcăreață*, etc. Terminația rară - *z(ă)* a fost apropiată de suflxele - *aț(ă)*, -*eț*, *eață*, -*uț(ă)* etc. S. P.

tul că, alături de el, mai există și *maleng'ej*, *maleng'ehem*, *malēhehem*, *malēiohem* „have Mitleid; sehne mich“ și mai ales *malekoñ*, *malkoñ* „verfluche, tue in den Kirchenbann“, cu *malekim* m. „Fluch, Kirchenbann“, acestea din urmă din lat. *maledicere*, — preferă să-l derive din lat. *malum* decât din gr. μέλω μελέτη. Pentru noi, toate aceste forme arată numai că cuvântul *malus* există odată și în Peninsula Balcanică. Inșă forma albaneză, care dă dovada sigură despre prezența unui verb derivat din *malitia*, este *mal'tsohem*, atestat în dialectul gheg cu același înțeles ca în dialectul aromân „verschlimmere mich“ (von Wunden, Geshwürren) pe care G. Meyer o reduce la lat. **malitiare* (von *malitia* „schlechte Beschaffenheit“).

arom. scârk'escu.

Cuvântul face parte din termenii referitori la războiul de țesut. Înțelesul fundamental este: „iau pânza de pe războiu după ce a fost isprăvită de țesut“, după aceea „isprăvesc pânza de țesut“, și prin lărgire de înțeles, „isprăvesc, sfârșesc, termin“. El este atestat și în Dal. „termin, isprăvesc, mai cu seamă de țesut: *Scârchii pândza* (am terminat de țesut pânza). *Lu scârchii di la lucru* (l-am concediat). In Basmе avem; *scârk'escu*, *scîrk'escu* vb. IV sfârșesc (țesătura la războiu). *Ai feata mea! acață-ti di lucru! na lâna estă, s n-u tradzi . . . ș'apoea, cari si scârk'ești, acață-ti di căprină* (hai fata mea! apucă-te de lucru! na lâna asta să mi-o tragi la darac și apoi, după ce o vei sfârși, apucă-te de lâna de capră) ^{300/29} *Scârk'i arăzboilu* (sfârși țesătura din războiu) ib. ^{301/20}.

Cu acest înțeles cuvântul vine din lat. *ex-carpo*, **ire* (pentru *carpère*, cu trecerea de la conjugarea a III la a IV ca în *fugire* pentru *fugère*; *petire* pentru *petere* etc.). Înțelesul trebuie să fi fost, la început acela de „a lua, a desprinde ceva de un obiect“, după aceea „a lua, a desprinde pânza de pe războiu după ce s'a sfârșit de țesut,“ și de aci apoi „a termina, a sfârși ceva“.

megl. dărtoari.

Insemnează „secure mai mică“. Cuvântul l-am auzit în Nânta. In celelalte comune din Meglen nu este cunoscut. Tot în Nânta precum și în Țarnareca și Huma am întâlnit verbul *dor* cu înțelesul de „taiu lemne cu săcurea“ *Si dusi ăn al Defu curiiaă ca si*

doară (se duce în pădurea lui Defu să taie lemne) ^{21/55}. *la un ōm cūola doară* (uite un om acolo taie lemne) ib. În întrebuintărea lui absolută, *dor* mai are și înțelesul „cioplesc“ *Lupătarli și duc la durarea* (se duc la cioplit lemne, ib.; „dau în cinevă, îl bat“ *Cu lostu că-l dură că-l dură* (... îi dădū, îi dădū) ^{15/69}. Din toate aceste citate se vede că lat. *dolo*, *-are* se păstrează în dialectul megl. și supt formele cu accentul pe tulpină: *dor*, *dor*, *doară*, față de dacor. *durez*, *durezi*, *durează*.

După cum, acum, a existat peste tot în limba română *dolo*, *-are*, tot așa a trebuit să existe și derivatul acestuia **dolatoria**, **-am** „secure“, din care am avut *dărtoari* prin formele intermediare **durătoare* — **drătoare* sau **dărătoare* — **dărtoare*.

De altfel, cuvântul este atestat și pentru celelalte limbi romanice: fr. *doloire*, provens. *doladoira* etc., vezi Meyer-Lübke REW. 2719.

arom. **discălnedzū**.

Întrebuintat mai mult la participiul trecut, supt formă adjectivală, cu înțelesul „slab, în piele și oase“. Acest înțeles îmi este cunoscut mie și în acest sens l-am întâlnit în revista *Lumina* (anul II 165). *Pu'il' înșiră discălnași, slag'i-slag'i, dit cuibairu* (puii ieșiră în piele și oase, slabi-slabi, din cuib).

Cu acest înțeles cuvântul vine din ***dis-carnare** care a trebuit să dea *descărnare* -*discărnare* și acesta, prin disimilarea lui r următor ca în *căroare* > *căloare*, a dat *discălnare*.

arom. **luț**.

Se întâlnește numai în Codex Dimonie cu înțelesul de „prunc“ și mai ales de „copil din flori, bastard“ pentru care avem astăzi pretutindeni în aromâna *coķ'ū* despre care vezi acest anuar p. 458). *Ș-va lă griască luțā' a mămăitor; voi mămăh', trā țī mădeie luțāl' i' vătănași* (și pruncii vor grăi către mamele lor: voi, mame, din ce pricină pe prunci îi ucideți) ^{43/18} (Jahresb. V p. 198).

Cu acest înțeles cuvântul derivă din lat. *lūteus*, **a**, **um** (din *lutum*) de noroiu, noroios, murdar (schmutzig, întrebuintat fie în înțeles figurat, despre un copil nelegitim, prin urmare „necurat“, fie în înțeles propriu, mai ales că în acest sens, după cum îmi comunică G. Giuglea, în siciliana avem o formă analoagă: *vava* „kleines Kind“ din **baba* „Geifer“ (Meyer-Lübke, REW. 853); în

românește *baia* sau *mucos* se zice și despre un copil căruia îi curg balele sau mucii. În toate aceste derivate ideea predominantă este necurătenia în care se găsește copilul pe care țărâna, prea ocupată, nu are vreme să-l grijească.

În înțelesul propriu, *luteus* există și în limba albaneză supt forma *l'utse* „Schmutz, Kot“ (G. Meyer EWA. 251).

arom. **nșesü.**

Dicționarele lui Dalametra și Constantinidi nu-l dau; de asemenea el lipsește și în Basme. La Aromânii din Macedonia se întrebuințează despre brânza sau urda care arde la gust, care are un gust aprins: *Cașu ntesü* „brânză care arde la gust“. Se spune și despre fructe, în special despre nuci: *nucă nteasü* nucă, care, la mâncare, arde la gât.

Cu acest înțeles cuvântul vine din lat. *incensum* (part. trecut de la *incendo,-ere*) „aprins“, păstrat supt forma lui primitivă, fără *n*, spre deosebire de dacor. *incins*, al cărui *n*, se explică din formele de la prezinte.

arom. **zгурnescu.**

Insemnează propriu zis „scotocesc“. Papahagi, care s'a ocupat cu etimologia acestui cuvânt, mai dă următoarele înțelesuri: „*zгурnescu* se zice despre găini, când caută de ale mâncării în gunoiu, despre porci, când dau cu râtul prin pământ, făcând la gropi spre a mai găsi de ale mâncării; despre persoane care scotocesc prin casă, prin lăzi, peste tot, ca să găsească ceva“. Cu acest înțeles dânsul îl derivă dintr'un **guruñ* (< lat. *gulonem*, *lacom*) + *ire* > * (*ex*) + *gur[ü]nire* > *zгурñire*, cu înțelesul primitiv de „mâncă cu lăcomie“ (despre porci și găini), de unde: „scotocesc (de ale mâncării)“ apoi „scotocesc“. La acestea observ că, dacă ar fi să admitem o formă arom. dispărută din lat. *gulonem*, atunci ar trebui să avem **gurune*, nu **guruñ*. Iar dintr'un **gurune* arom. n'am putea deriva decât: *gurunescu* sau *gurnescu*, însă în nici un caz *zгурnescu*. În afară de aceasta, nici ca înțeles, nu cred că arom. *zгурnescu* să fi plecat, de la ideea de „lăcomie“, la aceea de „a scotoci“.

Cred, mai de grabă, că ideea fundamentală în *zгурnescu* a fost aceea de „dau cu râtul prin pământ“ (despre porci), „răstorn cu râtul o grămadă de pământ, ca să gălesc ceva de mâncare“.

De altfel și când scotocește cineva, răstoarnă obiectele prin care caută ca să găsească ceva. Cu acest înțeles cuvântul stă în legătură cu lat. *grumus* „Erdhaufen, Hügel“ păstrat în arom. în derivatele *grumur* și *grumoradă*. Dintr'un *grumus* putea să se formeze un **ex-grumio-ire* cu înțelesul de „a scoate ceva din (grămada de) pământ“, din care apoi s'a dezvoltat și acelea de „a scotoci“. Din acest **ex-gurumire* putea să rezulte *zgruñire*, din care apoi am avut *zgruñire*.

arom. *mpih'ur*.

Cuvântul se aude mai mult la Aromânii din Macedonia: *mpih'ur* și *amph'ur*, nu însă și *ampih'ir*, cum dă Papahagi (Not. Etim. p. 2), cu înțelesul figurat de „ficken“, spre a evita întrebuintărea formei corespunzând lat. *futuo,-ere*, și cu înțelesul propriu „trec ceva printr'o ață, prind ceva cu un ac“. Cellalt înțeles, pe care îl dă Papahagi, „a trece firul prin urechea acului“, deși ar putea să existe, mie nu-mi este cunoscut. Pentru acesta avem forma *mbairu*.

Papahagi, care s'a ocupat cu originea acestui cuvânt, îl aduce în legătură cu lat. *filare* „den Faden ziehen, spinnen“. Nici ca formă și nici ca înțeles un *filare* latin n'ar putea da arom. *mpih'ur*, *amph'ur*.

Plecând de la înțelesul „trec ceva printr'o ață, prind ceva cu acul“, cuvântul ne conduce la lat. *fibulo,-are* „mit einem Heftel =, einer Spange etc. zusammenfügen, zusammenheften“. Din acest *fibulo* s'a putut forma un *per-fibulo,-are* pentru o mai mare întăriri a înțelesului „a străpunge“, din care am avut mai întâi *pre-fiurare* > *preh'urare* > *prih'urare*. Această din urmă formă, după căderea lui *r* din prima silabă, din cauza celor doi *r* următori, a putut ajunge la *pih'urare*, din care apoi, în unire cu pref. *în*, a urmat forma actuală *mpih'urare* dintr'un mai vechiu *impih'urare*.

Ca înțeles, un *per-fibulo,-are* ar fi însemnat, la început „a prinde ceva cu un ac s. cu un cuiu străpungându-l“, din care apoi s'a dezvoltat înțelesul arom. „trec ceva printr'o ață“ propriu zis „vâr ața în ceva“ și de aci apoi a urmat înțelesul figurat, supt forma eufemistă, *mpih'ur* „futuo“.

arom. *ancuñare*.

La Dal. îl găsim supt forma *anguñare* (cu *c* > *g* din cauza nazalei) cu înțelesul „a arde fără a scoate flacără, a fumegă“. In

Basme îl întâlnim *ncuñă*, *ancuñă* și *anguñă* vb. I cu înțelesul „a aprinde foc, a înjgheba foc din surcele etc.“ prin ajutorul cărui să se aprinză lemnele celelalte; fig. „a băga în seamă“: *Nu-lo-ancuñe* = nu-l bagă în seamă.

În afară de aceste sensuri, cuvântul mie îmi este cunoscut din graiul Aromânilor din Macedonia (Bitolia, Crușova, Perlepe etc.) și cu înțelesul de „a se înțepenii“, mai ales despre om, după ce cineva a dormit și nu se mai poate deșteptă: *Mi-ncuñai tu somnu, nu putui s-mi d șteptu* sau *Armașu ncuñat* rămăseiu înțepenit).

Papahagi, ocupându-se cu originea cuvântului, îl derivă din *con-unire*, ceea ce ar fi dat **cuñire* și în nici un caz **cuñare*. Cu înțelesul întrebuințat de către Aromânii din Macedonia, cuvântul se explică mai bine, dacă am pleca de la lat. [*in*] -*cunio*, -*are*, care corespunde dacor. *incuiare* cu înțelesul primitiv „a fixa ceva cu un cuiu, a înțepenii“, din care apoi a rezultat și înțelesul figurat „a înțepenii în somn“. Tot din această formă s'ar explica și înțelesurile „a înjgheba foc din surcele, a aprinde focul“ plecând de la ideea de a uni două lucruri, întocmai după cum latinescul *apprehendo*, -*ere* cu înțelesul de „ergreifen, ertassen“ a dat în limbile romanice pe de o parte forma cu înțelesul primitiv „erfassen“ (Meyer-Lübke REW. 554, iar pe de alta „anzünden“, așa cum s'a păstrat în limba română a *aprinde* și în dialectele italiene de nord *aprender*.

Th. Capidan.

V.

lat. **bubia** (glosă); rom. **îmbuibă**.

În *Arch. Lat. Lex.* X, 228 s'a ocupat Lindsay de forma *bubia* dintr'un manuscris (cod. Bodl. Auct. F IV 32) din care partea unde se găsește glosa (foaia 23 recto) e scrisă de mâna unui „Welsh“, în prima jumătate a sec. IX. Socotindu-l un cuvânt lat. nou, îi atribue sensul de „männliche Brust“ cu observația „vgl. engl. *bubby*“.

Cum a ajuns Lindsay la sensul acesta ipotetic? Pe pagina amintită a manuscrisului se vorbește „de mensur.s“ și — zice L. — „von verschiedenen Längenmassen *digitus, palma, cubitus, gressus* u. s. w. wird das Wort *cubitus* durch eine dem Texte gleichzeitige Glosse erklärt: *a bubia usque ad unguilas*“. „Einige Glossen dieser Seite sind keltisch, die meisten aber lateinisch.